

УДК 81'42

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Грищенко Яна Сергіївна

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови технічного спрямування № 1
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Грищенко Яна Сергеевна

кандидат филологических наук, доцент,
доцент кафедры английского языка технической направленности № 1
Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»

Gryshchenko Yana

PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of
English Language of Technical Orientation № 1
National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

ПРАГМАТИЧНІ МАРКЕРИ КОМПОЗИЦІЇ ВІРШОВАНОГО ТВОРУ

ПРАГМАТИЧЕСКИЕ МАРКЕРЫ КОМПОЗИЦИИ СТИХОТВОРНОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ

PRAGMATIC MARKERS OF THE VERSE COMPOSITION

Анотація. Статтю присвячено розгляду засобів відтворення у композиційній моделі віршованого твору його дискурсивності. Предметом дослідження виступають мовленнєві акти. Матеріалом аналізу слугують англійські віршовані твори.

Ключові слова: віршований твір, мовленнєвий акт, композиція, дискурсивність, фрейм.

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению способов отображения в композиционной модели стихотворных произведений их дискурсивности. Предметом исследования является речевой акт. Материалом анализа служат английские стихотворные произведения.

Ключевые слова: стихотворное произведение, речевой акт, композиция, дискурсивность, фрейм.

Summary. The article is devoted to the ways of displaying the discursiveness in the verse composition model. The subject of the study is speech act. The material of the analysis is English verse.

Key words: verse, speech act, composition, discursiveness, frame.

Одним з найважливіших понять сучасної лінгвістики та гуманітарної науки взагалі є поняття дискурсу, — поняття, яке представляє аспект творення тексту автором та сприйняття читачем. Вивчення характеру дискурсивності художніх текстів займає у філологічних дослідженнях одне з провідних місць.

Сьогодні, також, проводяться дослідження у галузі поетичного дискурсу. Вже вивчається універсальна антропоцентрична модель поетичного дискурсу [1], діалогічні основи англійського поетичного тексту [4], когнітивні та лінгвостилістичні особливості поетичного образу [3]. Але ці дослідження недо-

статньо розкривають когнітивно-прагматичний аспект творення віршованих текстів. Тому метою є дослідження засобів відтворення у композиційній моделі віршованого твору його дискурсивності, де під дискурсивністю віршованого твору (поетичного дискурсу) мається на увазі сукупність процесу та результату мовленнєвої діяльності поета, спрямованої на забезпечення адекватного сприйняття змісту його читачем.

Провідну роль у створенні поетичного дискурсу відіграють мовленнєві акти, за допомогою яких створюється інтенція поетичного твору. Здатність здійснювати й розуміти мовленнєві акти у різних дискурсах

реалізується у поетичному дискурсі через фрагменти концептуальних систем комунікантів та їх свідомості (фрейми), адже мовленнєві акти можуть інтерпретуватися на основі заключного у фрейми знання про світ. Інакше кажучи, за рішення питання про те, чи виконані необхідні умови прийнятності мовленнєвого акту, відповідальне наше знання про світ, яке організоване у свідомості у вигляді фреймів [2, с. 19].

Концептуалізація віршованого твору характеризується поліфонією емоційних станів та зміною тональностей, які відображають світосприйняття поета. Сукупність таких композиційних ознак побудови класичного віршованого твору, як рівномірний розподіл рядків у строфах, логічне розгортання подій, що супроводжується поступовою зміною емоційного стану автора, та створюється за допомогою чергування різних типів мовленнєвих актів, розкриває картину світу поета.

Безперечно, що дискурсивність віршованих творів, які належать до різного часового простору, при наявності низки загальних ознак, має і відмінні властивості, оскільки у віршовані твори відображають світосприйняття поетів, а отже і мовленнєву картину світу у якій створюється поетичний твір. Величезна різноманітність віршованих творів, які відрізняються один від одного як за їх архітектонічним наповненням так і за композиційною побудовою надають величезний матеріал для вивчення усього розмаїття поетичних барв.

Як свідчить проведене дослідження віршовані твори поетів XIX сторіччя являють, у своїй більшості, класичну композиційну побудову віршу, тоді як поети XX сторіччя відходять від усталених зразків та намагаються підкорити композиційну побудову своїй уяві.

Серед поетів XIX сторіччя були досліджені віршовані твори провідних поетів періоду Романтизму Дж. Г. Байрона та П. Б. Шеллі. Розгляд поетичних творів Дж. Г. Байрона надав наступні результати:

- Стандартний віршований твір поета містить у собі від двох до 12 катренів, протягом яких можуть вживатися декілька типів мовленнєвих актів.
- 46 % віршів починаються з експресивних типів висловлювань, за допомогою яких автор привертає увагу читача шляхом звернень або квеситивів.
- 40 % віршованих творів починаються з репрезентативних типів висловлювань, де автор знайомить читача з обставинами у яких відбуваються події.
- 10 % віршів автор починає з директивних типів висловлювань, і, лише 8 % творів починаються з бехабітивів.
- У середині віршів, залежно від їх тематики, поет чергує репрезентативи, експресиви, бехабітиви, директиви, що говорить про різноманітність відтінків мовленнєвих актів у ліриці Байрона, адже суто репрезентативних віршів у поета не зустрічається.

- Більшість віршів поета має репрезентативне завершення(61 %).
- Вірші, що закінчуються експресивно, складають 30 %.
- Лише у 9 % віршів для вираження останнього побажання використовується директивний мовленнєвий акт.
- Протягом віршів, зазвичай на межі катренів, або ближче до кінця твору здійснюється переломлення композиції, яке відбувається між різними типами мовленнєвих актів.

Узагальнену композиційну структуру віршованих творів Дж. Г. Байрона представимо у вигляді наступного фрейму: **експресив**→репрезентатив-директив-експресив-квеситив→**репрезентатив**.

Композиційна побудова віршованих творів П. Б. Шеллі, хоча він і є представником того ж часу, істотно відрізняється від поезії його попередника. У результаті проведеного аналізу дійшли наступних висновків:

- обсяг віршів поета варіюється від однієї строфи до 16, протягом яких вживається безліч мовленнєвих актів, декілька разів змінюється тональність;
- 72 % проаналізованих творів починаються з репрезентативного мовленнєвого акту, за допомогою якого поет знайомить читача з проблемою, яка підлягає розгляду у даному вірші.
- 16 % віршів починаються експресивно, у 9 % випадків — квеситивно і тільки у 3 % віршів на початку творів використовується директивний мовленнєвий акт.
- Як і Дж. Г. Байрон, у середині віршу поет перемижує безліч різних мовленнєвих актів, що відображають його світосприйняття, наприклад у вірші «Time», де поет протягом однієї строфи використовує експресивний мовленнєвий акт (поетичне звернення), репрезентатив і квеситив, при чому слова на початку і наприкінці твору співпадають:

Unfathomable Sea! whose waves are years,
Ocean of Time, whose waters of deep woe
Are brackish with the salt of human tears!
Thou shoreless flood, which in thy ebb and flow
Claspest the limits of mortality,
And sick of prey, yet howling on for more,
Vomitest thy wrecks on its inhospitable shore;
Traucherous in calm, and terrible in storm,
Who shall put forth on thee,
Unfathomable Sea?

- 68 % віршованих творів поет завершує репрезентативно.
- У 19 % випадків наприкінці віршу звучить експресивне висловлювання, і лише іноді вірші закінчуються квеситивно –13 %.

Отже, композиційна структура віршу П. Б. Шеллі відрізняється від попередньої і може бути представлена у вигляді наступного фрейму: **репрезен-**

татив→репрезентатив-директив-експресив-квеситив→**репрезентатив**.

У своїх віршованих творах поет виражає свої думки та захоплення менш експресивно ніж його попередник і його побудова віршів вже не така стала як у Дж. Г. Байрона.

Емілі Дікінсон, хоча і є представницею не тільки іншого сторіччя, але й іншої картини світу, створює таку композиційну структуру, яка нагадує вірші поетів Романтизму, і її творчість найбільше, з усіх співвітчизників наближена до творчості англійських поетів XIX сторіччя.

Отже, у результаті проведеного дослідження, де було розглянуто близько сорока віршованих творів поетеси, дійшли наступних висновків:

- 90 % віршованих творів складаються з катренів, де 72 % містять 2 строфи, 10 % — 3 строфи, 10 % — 4 строфи, і 8 відсотків побудовані лише однією строфою.
- 64 % віршів починаються репрезентативно, і містять у собі від 1 до 3 різних мовленнєвих актів.
- У 29 % випадків на початку віршу звучить квеситивний мовленнєвий акт, у 7 % початок експресивний.
- 69 % віршованих творів закінчуються експресивно, 14 % репрезентативно, стільки ж квеситивно, і, лише у 3 % наприкінці віршу вживається директивний мовленнєвий акт. Наприклад у віршованому творі «Our share of night to bear» вживаються лише репрезентативний та наприкінці віршу експресивний мовленнєві акти:

Our share of night to bear,
Our share of morning,
Our blank in bliss to fill,
Our blank in scorning.

Here a star, and there a star,
Some lose their way,
Here a mist, and there a mist,
Afterwards — day!

- Композиційну структуру 37 % творів, які найбільш наближені до творчості поетів епохи Романтизму і містять у собі, як постійне чергування різних типів мовленнєвих актів, так і зміну тональностей, представимо у вигляді наступного фрейму: **репрезентатив**→репрезентатив-директив-експресив-квеситив→**експресив**.

Отже деякі віршовані твори Е. Дікінсон за своєю композиційною структурою являють собою дзеркальне відображення структури віршів Дж. Г. Байрона. Але узагальнена композиційна побудова віршованих творів Емілі Дікінсон представлена у дещо іншому вигляді: **репрезентатив** → **експресив**.

Поетичні твори Уолта Уїтмена за своєю композицією значно відрізняються від віршів його співвітчизниці. Вони вже не мають такої сталої форми і лише деякі з них (16 %) відрізняються зміною тональностей.

У результаті проведеного аналізу було отримано наступні результати:

- Кількість рядків у віршах У. Уїтмена коливається від 4 до 13, де вірш у 87 % випадків складається з однієї строфи.
- Як на початку, так і наприкінці віршів зазвичай вживаються репрезентативні мовленнєві акти (43 % /67 %).
- 33 % віршів починаються експресивно, 17 % — квеситивно, а 7 % навіть директивно, що свідчить про різноманітність у виборі мовленнєвих актів для кращого відображення провідної думки творів.
- 17 % віршів мають квеситивне завершення, 13 % — експресивне, і тільки 3 % — директивне.
- Зустрічаються, також, цілком експресивні вірші, що побудовані за відсутністю репрезентативних мовленнєвих актів, як наприклад вірш «O Hymen! O Hymenee!»:

O Hymen! O Hymenee! why do you tantalize me thus?

O why sting me for a swift moment only?

Why can you not continue? O why do you now cease?

It is because if you continued beyond the swift moment you would soon certainly kill me?

- Також необхідно додати, що у 20 % випадків у середині віршів вживаються у уточнення та пояснення, нерівномірно складені рядки — риси, що більш властиві прозі.

Таким чином, композиційна побудова віршованих творів У. Уїтмена представлена у наступному фреймі: **репрезентатив**→репрезентатив-квеситив-експресив→**репрезентатив**.

Як видно зі схеми, у середині віршу зникає один мовленнєвий акт — директив, за усіма іншими ознаками фрейм нагадує композиційну побудову віршів П. Б. Шеллі. Але за кількістю строф, частотою зміни мовленнєвих актів та, відповідно, тональностей вірші У. Уїтмена вже не можна віднести до класичних.

Ще менш логічну композиційну структуру на погляд читача мають віршовані твори Едварда Естліна Каммінгса, які істотно відрізняються від творів усіх інших поетів. Ті ж самі теми, що розглядалися його попередниками він заключає у нову композиційну структуру:

- Іноді, для вираження своєї думки поету достатньо використання лише одного мовленнєвого акту (76 %), але з додаванням великої кількості уточнень, пояснень та навмисно вжитих розділових знаків:

why
don't
be
sil
ly
, o no in-
deed;

money
can't do (never
did &

never will) any
damn
thing
: far
from it; you

're wrong, my friend.

- Рідко зустрічаються вірші з вживанням кількох мовленнєвих актів (16 %), але навіть тут тональність не змінюється і перехід від одного до іншого мовленнєвого акту не є композиційно обґрунтованим.
- На початку і наприкінці віршів поет зазвичай вживає репрезентативні мовленнєві акти (88 % / 84 %), отже композиційна структура віршованого твору поета представлена у вигляді наступного фрейму: **репрезентатив** → **репрезентатив**.

Картина світу Е. Е. Каммінгса відображена за допомогою використання нестандартних видів експресивності у оригінальній композиційній побудові, яка у жодному разі не може бути віднесена до класичної поезії.

Таким чином, отримані результати доводять, що протягом сторіч змінювалося не тільки світосприйняття поетів, але й засоби вираження цього світосприйняття у віршованих творах. Якщо поети XIX сторіччя притримувалися класичної побудови віршу і задля вираження своєї картини світу використовували різноманітні мовленнєві акти, подані у різних тональності, то їх послідовники у XX сторіччі поступово відмовлялися від вживання усталених зразків задля вираження своїх думок, і переходили на менш експресивні висловлювання, задовольняючись лише мінімумом експресії, безліччю уточнень, пояснень та композиційних винаходів. Отже, дискурсивна виразність віршів, що зберігалася протягом сторіч поступово втрачає свої позиції і поетичний дискурс у XX сторіччі поступово перетворюється на текст.

Література

1. Горло Е. А. Универсальная антропоцентрическая модель поэтического дискурса: автореф. дисс... д-ра филол. наук: 10.02.19 / Горло Евгения Анатольевна; Пед. ин-т Южного федер. ун-та. — Ростов-на-Дону, 2007. — 46 с.
2. Дейк Т. А. ван Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. ван Дейк; [пер. с англ.; сост. В. В. Петрова; вступ. ст. Ю. Н. Караулова, В. В. Петрова]. — М.: Прогресс, 1989. — 312 с.
3. Димитренко Л. В. Когнітивні та лінгвостилістичні особливості поетичного образу (на матеріалі американської поезії XX ст.): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Димитренко Лариса Вікторівна; Одес. держ. ун-т ім. І. І. Мечнікова. — Одеса, 2000. — 19 с.
4. Соловьева Е. А. Диалогические основы англоязычного поэтического текста в аспекте его категориальных свойств: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Соловьева Елена Александровна; Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. — М., 2007. — 19 с.